

ΘΡΑΚΗ

Ιστορικές και Γεωγραφικές Προσεγγίσεις

Εκδόσεις της ίδιας σειράς:

- 1) Σύγχρονα Επιτεύγματα των Θετικών Επιστημών – ΑΘΗΝΑ 1993
- 2) Μοριακή Βάση των Ασθενειών – ΑΘΗΝΑ 1994
- 3) Αρχαιολογία της Πόλης των Αθηνών – ΑΘΗΝΑ 1996
- 4) Η Θεωρία της Εξελίξεως- ΑΘΗΝΑ 1996
- 5) Περιβάλλον και Υγεία – ΑΘΗΝΑ 1996
- 6) Το Νεοελληνικό Θέατρο, 17ος –20ός αι. – ΑΘΗΝΑ 1997
- 7) Κατανόηση και Αποδοχή των Εφαρμογών της Βιοτεχνολογίας από το ευρύ κοινό – ΑΘΗΝΑ 1997
- 8) Τα βιολογικά αίτια της γήρανσης και τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας – ΑΘΗΝΑ 1998
- 9) Η άλλη πλευρά της Βιοτεχνολογίας – ΑΘΗΝΑ 1998
- 10) Βιοτεχνολογία και ΜΜΕ – ΑΘΗΝΑ 1999
- 11) Οι Μεταμορφώσεις της Πελοποννήσου (4ος - 15ος αι.) – ΑΘΗΝΑ 2000

ISBN: 960-7998-04-9

© 2000, ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ (Ε.Ι.Ε.)

Υπεύθυνη των Ειδικών Μορφωτικών Εκδηλώσεων "ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑ" –
Επιμέλεια έκδοσης:

Ελένη Γραμματικοπούλου

Τηλ.: (01) 72 73 501, Fax: (01) 72 46 618, e-mail: gramma@eie.gr

Σχεδίαση, παραγωγή:

S & P Advertising

Ασκληπιού 154, 114 71 Αθήνα

Τηλ.: (01) 64 62 716, Fax: (01) 64 52 570

Εικόνα εξωφύλλου: "Büyük Çekmece"

Luigi Mayer, *Views in the Ottoman Dominions, in Europe, in Asia,...* London 1810.

ΘΡΑΚΗ

Ιστορικές και Γεωγραφικές Προσεγγίσεις

«ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»
ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΩΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Γεωμορφολογία και Προϊστορική κατοίκηση στη Θράκη

Ιωάννης Ασλάνης

Διευθυντής Ερευνών στο Κέντρο Ελληνικής
και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας
του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών
(ΚΕΡΑ-Ε.Ι.Ε. Παράρτημα Βέροιας)

Στην προσπάθεια μελέτης της δράσης του ανθρώπου στην περίοδο πριν από την ανακάλυψη της γραφής και της καταγραφής δρώμενων, δηλ. στους προϊστορικούς χρόνους, ο ερευνητής είναι υποχρεωμένος να συνυπολογίζει μια σειρά από παραμέτρους, οι οποίες τον βοηθούν να αναπαραστήσει τον τρόπο ζωής και να κατανοήσει την συμπεριφορά των προϊστορικών ανθρώπων. Η μορφολογία του εδάφους αποτελεί τη σημαντικότερη, ίσως, παράμετρο, κυρίως γιατί η οικονομία της εποχής, βασιζόμενη αρχικά στο κυνήγι, την αλιεία και τη συλλογή καρπών και αργότερα στη γεωργία και στην κτηνοτροφία, είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον χώρο, στον οποίο κινείται και δρα ο προϊστορικός άνθρωπος. Υπό αυτήν την έννοια, θα έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον να εξεταστεί, κατά πόσον οι μεταβολές της μορφολογίας του εδάφους στην περιοχή της Θράκης επηρεάζουν την εκεί παρουσία και εξέλιξη των ανθρώπων κατά τη διάρκεια των προϊστορικών χρόνων και πως αυτή η επίδραση διαπιστώνεται μέσα από τα αρχαιολογικά ευρήματα.

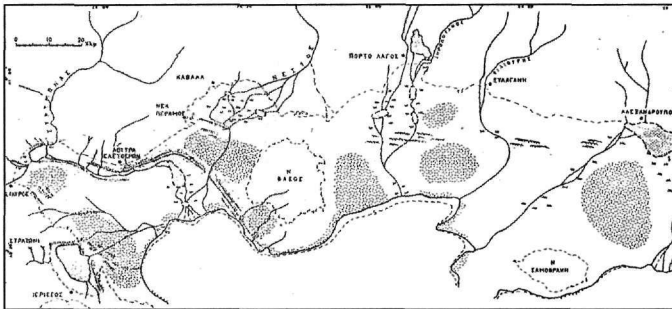
Ο χώρος της Θράκης είναι αρκετά εκτεταμένος¹. Επομένως, μια λεπτομερής αναφορά στην κατοίκηση της περιοχής στη διάρκεια όλης της Προϊστορίας απαιτεί μεγαλύτερο χώρο από τον εδώ διαθέσιμο. Για τον λόγο αυτόν θα είναι (α) γενική, (β) θα σχετίζεται με τις μεταβολές της μορφολογίας του εδάφους και (γ) θα αναφέρεται κυρίως στην αιγαιακή και, εφόσον κρίνεται αναγκαίο, στην υπόλοιπη Θράκη.

---

1. Σήμερα μοιράζεται μεταξύ Βουλγαρίας, Ελλάδας και Τουρκίας.

Τα πρώτα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή της αιγαιακής Θράκης χρονολογούνται στην Μέση Παλαιολιθική (200.000-35.000 π.Χ.), όπως φαίνεται από τα δημιουργήματά τους που είναι κυρίως πελέκεις και άλλα λίθινα εργαλεία². Οι άνθρωποι στην περίοδο αυτήν είναι νομάδες-κυνηγοί και συλλέκτες, μετακινούμενοι σε μεγάλες αποστάσεις ακολουθώντας τα κοπάδια ζώων. Η ίδια εικόνα διατηρήθηκε και στη Νεότερη Παλαιολιθική και τη Μεσολιθική³. Οι εγκαταστάσεις τους εξακολουθούν να είναι πρόχειρες και να βρίσκονται πάντοτε κοντά σε ποτάμια ή πηγές για εύκολη πρόσβαση σε νερό, καθώς εκεί τις εντοπίζει η έρευνα. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στην περιοχή των θρακικών παραλίων της Προποντίδας και του Ευξεινού Πόντου, όπου έχουν εντοπισθεί πολλές παλαιολιθικές εγκαταστάσεις⁴.

Σύμφωνα με τη σημερινή διαμόρφωση του εδάφους πρέπει να φανταστούμε τους προϊστορικούς κατοίκους στην περιοχή της αιγαιακής και της ανατολικής Θράκης να κινούνται προς Ανατολάς μέχρι τα παράλια του Ελλησπόντου, της Προποντίδας και του Βοσπόρου που αποτελούν τα φυσικά όρια Ευρώπης και Μ. Ασίας. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη την παράμετρο των γεωμορφολογικών μεταβολών, η περιοχή αποκτά μια εντελώς διαφορετική εικόνα. Σχετικά πρό-

Εικ. 1 Η ακτογραμμή στην ανατολική Μακεδονία και την αιγαιακή Θράκη την 15η χιλιετία [-100 μ.] (από: Περισσοράτης/Μητρόπουλος 1987, σχ.9)

σφατες μελέτες έδειξαν, ότι η θάλασσα στην περιοχή του βόρειου Αιγαίου και όχι μόνον αυτή, βρισκόταν πριν από 15.000 χρόνια περίπου 120 μ. χαμηλότερα⁵ (εικ. 1). Η Σαμοθράκη και η Θάσος ήταν ενωμένες με την Ξηρά και η Θράκη με τη Μ.

2. Ν. Ευστρατίου, Α. Ammerman "Τα πρώτα ευρήματα της παλαιολιθικής εποχής στη Θράκη", Αρχαιολογία και Τέχνες 60, Σεπτέμβριος 1996, 7-12

3. περίπου μέχρι 12000 από σήμερα.

4. Μ. Özdoğan, "Marmara bölgesinde kültür tarihi ile ilgili bazı sorunlar ve bulnarın cözümüne jeomorfoloji arastirmalarinin katkisi", I. Arkeometri Sonuclari Toplantisi, 20-24 Mayıs 1985, 154

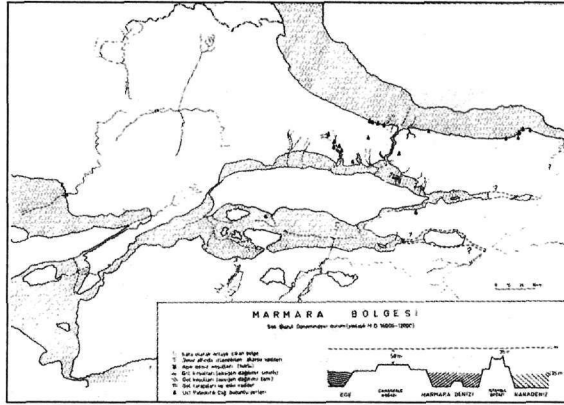
5. Κ. Περισσοράτης, Δ. Μητρόπουλος, "Γεωλογική εξέλιξη της υποθαλάσσιας περιοχής Ιερισσού Αλεξανδρούπολης κατά το Ανωτ. Πλειστόκαινο-Ολόκαινο", Ι.Γ.Μ.Ε., Αθήνα 1987, σχ. 9 Μ. Ozdogan 1985, 139-162

Ασία, καθώς δεν είχαν σχηματισθεί ακόμη ο Ελλήσποντος και ο Βόσπορος, ενώ η Προποντίδα ήταν ακόμη λίμνη (εικ. 2). Επομένως, η σημερινή αιγαιακή και η ανατολική Θράκη ήταν μια μεγάλη πεδινή έκταση με χαμηλούς λόφους ενωμένη με τη Μ. Ασία.

Η παρουσία του ανθρώπου θα πρέπει να ήταν έντονη, καθώς η περιοχή αποτελούσε φυσικό πέρασμα που συγκέντρωνε ζώα, κυνηγούς και στα παράλια αλιείς. Επομένως θα περίμενε κανείς μεγάλο αριθμό παλαιολιθικών θέσεων, γεγονός, όμως, που δεν επιβεβαιώνεται από την έρευνα. Η απουσία τους θα πρέπει να αποδοθεί περισσότερο στις γεωμορφολογικές μεταβολές και λιγότερο στην περιορισμένη έρευνα, καθώς οι περισσότερες από αυτές βρίσκονται σήμερα κάτω από τη θάλασσα.

Η εικόνα αυτή διατηρήθηκε μέχρι πριν περίπου 12.000 χρόνια, οπότε άρχισε να μεταβάλλεται. Την περίοδο εκείνη συνέβη ένα κλιματικό φαινόμενο που είχε σημαντική επίπτωση στο περιβάλλον και επομένως στον άνθρωπο. Η παγετώνια περίοδος που άρχισε ήδη πριν από 80.000 χρόνια τελείωσε και την διαδέχθηκε η μεταπαγετώνια περίοδος⁶. Το κλίμα ήταν ξηρό και ψυχρό, αλλά σταδιακά άρχισε να γίνεται θερμότερο. Η χλωρίδα και κυρίως η πανίδα, από την οποία εξαρτιόταν ο άνθρωπος, άρχισαν να μεταβάλλονται και να προσαρμόζονται στις νέες κλιματικές συνθήκες.

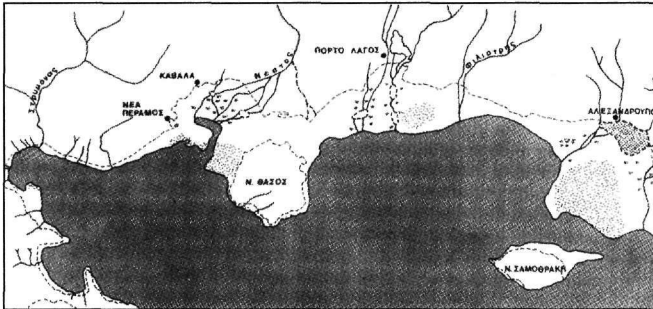
Ο προϊστορικός άνθρωπος διαπιστώνοντας, ότι, λόγω των αλλαγών, η συλλογή τροφής και το κυνήγι δεν εξασφάλιζαν πλέον την διατροφή του, επέλεξε ή αναγκάστηκε να ελέγξει ο ίδιος την παραγωγή της τροφής του, καλλιεργώντας, όσα δημητριακά ήταν κατάλληλα και εκτρέφοντας ορισμένα ζώα, τα οποία εξημέρωσε. Εγκατέλειψε τον νομαδισμό, άρχισε την καλλιέργεια δημητριακών και, δεμένος πλέον με τη γη, δημιούργησε μόνιμες εγκαταστάσεις. Ο τρόπος ζωής του άλλαξε ριζικά. Οι συνέπειες αυτής της αλλαγής ήταν

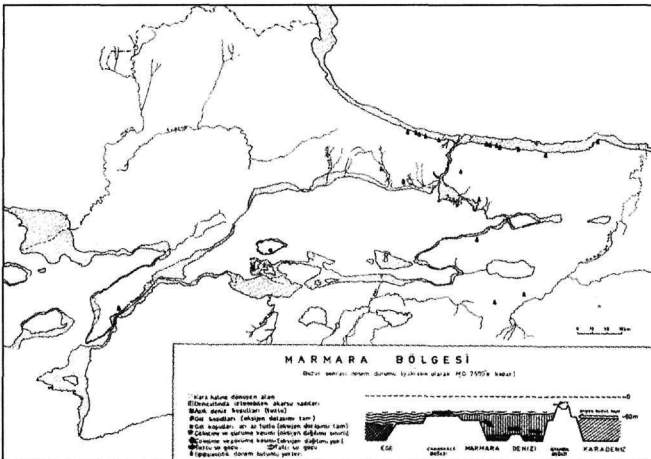
Εικ. 2 Η ακτογραμμή στην ανατολική Θράκη στο ισοβάθες των -100 μ. (από: Μ. Özdoğan 1985, εικ. 1)

6. Διαρκεί ακόμη σήμερα

τόσο έντονες που χαρακτηρίστηκαν από τους ειδικούς ως “νεολιθική επανάσταση”⁷. Το φαινόμενο αυτό, όπως ήταν φυσικό, αναπτύχθηκε αρχικά στις περιοχές που πρώτες είχαν υποστεί την κλιματολογική αλλαγή, δηλ. στην περιοχή της Μεσοποταμίας και στα οροπέδια του Ιράν⁸. Η εξάπλωση του νέου τρόπου ζωής προς βορρά έγινε σταδιακά και εφόσον το επέτρεπαν οι συνεχώς βελτιούμενες κλιματικές συνθήκες.

Εικ. 3 Η ακτογραμμή στην ανατολική Μακεδονία και την αιγαιακή Θράκη την 9η χιλιετία [-50 μ.]. (από: Περισσοράτης/Μητρόπουλος 1987, σχ. 13)

Εικ. 4 Η ακτογραμμή στην ανατολική Θράκη στο ισοβαθές των -50 μ. (από: M. Ozdogan 1985, εικ. 2)

Ταυτόχρονα με την άνοδο της θερμοκρασίας άρχισε και η άνοδος της θαλάσσιας στάθμης λόγω της τήξης των παγετώνων. Στην περιοχή της αιγαιακής Θράκης τα τότε παράλια κατακλύστηκαν σταδιακά αλλά σταθερά από τη θάλασσα και στην 9η χιλιετία περίπου η Σαμοθράκη έχει ήδη αποκοπεί από την στεριά (εικ. 3). Όταν η στάθμη έφθασε στα -50 μ. περίπου⁹, τα ύδατα του Αιγαίου Πελάγους εισέρευσαν στην Προποντίδα μεταβάλλοντας το νερό από γλυκό σε αλμυρό (εικ. 4). Οι επιπτώσεις ήταν καταστροφικές όχι μόνο για το οικοσύστημα, καθώς

7. V. G. Childe, The Down of European Civilisation, London 1957

8. Ίσως μάλιστα και στη βόρεια Αφρική.

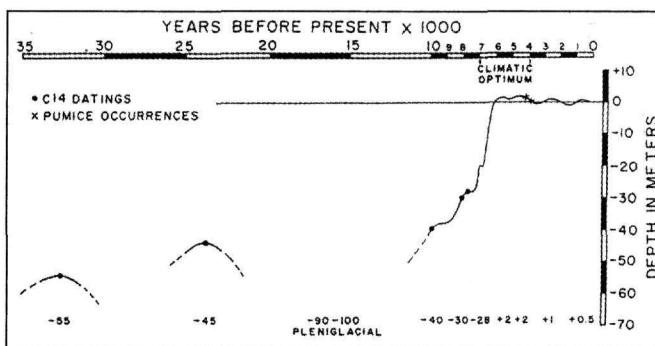
9. Περίπου την 9η χιλιετία π.Χ. M. Ozdogan 1985, Res. 2

εξαφανίστηκαν οι λιμναίοι οργανισμοί, αλλά και για τους ανθρώπους που είχαν προσαρμοστεί στο λιμναίο περιβάλλον. Λόγω της αλλαγής του οικοσυστήματος τα παράλια της Προποντίδας εγκαταλείφθηκαν μέχρι να αναπτυχθεί μια νέα ισορροπία. Ο οικισμός του Fikirtepe αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα¹⁰.

Οι επιπτώσεις της ανόδου της θαλάσσιας στάθμης στην αιγαιακή Θράκη ήταν διαφορετικές και μάλλον πιο ήπιες. Εδώ δεν άλλαξε το οικοσύστημα, αλλά περιορίστηκε δραστικά ο καλλιεργήσιμος χώρος, καθώς συνεχώς οι πεδινές εκτάσεις κατακλύζονταν από τη θάλασσα. Μολονότι οι κλιματικές συνθήκες για καλλιέργεια σιτηρών ήταν ήδη κατάλληλες, οι πρώτοι νεολιθικοί οικισμοί στην περιοχή φαίνεται να ιδρύονται μόλις στην 6η χιλιετία π.Χ., αργότερα μάλιστα και από τις βορειότερες περιοχές στη ΝΑ Ευρώπη, από τις οποίες πλεονεκτούσε κλιματολογικά¹¹.

Το φαινόμενο αυτό αξίζει προσεκτικότερης προσέγγισης: Όταν την 7η χιλιετία π.Χ. καθιερώθηκε στην αιγαιακή ζώνη ο νεολιθικός τρόπος ζωής, στη Θράκη επιλέχθηκαν για την ίδρυση των πρώτων νεολιθικών οικισμών αρχικά οι εύφορες πεδινές εκτάσεις και κατόπιν οι λοφώδεις και οι ημιορεινές περιοχές. Την περίοδο αυτήν η θαλάσσια στάθμη στο Αιγαίο, ακολουθώντας ανοδική πορεία, βρισκόταν περίπου 40 μ. χαμηλότερα από τη σημερινή¹²

(εικ. 5). Έτσι η ακτογραμμή στην αιγαιακή Θράκη θα πρέπει να βρισκόταν αρκετά νοτιότερα από τη σημερινή αλλά πριν το ισοβαθές των 50 μ. της 9ης χιλιετίας π.Χ. (εικ. 3). Αυτό σημαίνει, ότι την 7η χιλιετία στην αιγαιακή Θράκη υπήρ-

Εικ. 5 Το διάγραμμα ανόδου της θαλάσσιας στάθμης στην περιοχή της Τρωάδας (J.C. Kraft, I. Kayan, O. Erol, 1982, εικ. 93)

10. M. Ozdogan 1985, 154

11. Όπου ο νέος τρόπος ζωής καθιερώνεται στην 7η χιλιετία π.Χ.

12. J.C. Kraft, I. Kayan, O. Erol, "Geology and Paleogeographic reconstructions of the Vicinity of Troy", G. Rapp, J.A. Gifford (Eds), Troy The Archaeological Geology, Supplementary Monograph 4, 1982, 11-41.

χε πεδινή έκταση πολλών τετραγωνικών χιλιομέτρων, η οποία σήμερα είναι καλυμμένη από τη θάλασσα¹³. Εκεί κατά την άποψη του γράφοντα, θα πρέπει να αναζητηθεί ο χαμένος κρίκος των πρώιμων νεολιθικών (αλλά και μεσολιθικών και παλαιολιθικών) εγκαταστάσεων.

Στη διάρκεια της Νεολιθικής εποχής¹⁴ στην αιγαιακή (αλλά και στην υπόλοιπη) Θράκη οι νεολιθικοί κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την γεωργία και την κτηνοτροφία. Οι οικισμοί συγκροτούνται από μικρές ολιγομελείς οικογένειες και ο αριθμός των κατοίκων - με ορισμένες εξαιρέσεις - δεν υπερβαίνει τους 200-300. Ιδρύονται σε εξάρματα του εδάφους, ώστε να αποστραγγίζονται τα νερά, και πάντοτε κοντά σε πόσιμο νερό. Είναι αραιοκτισμένοι και τα σπίτια, τα οποία έχουν μεγάλους ελεύθερους χώρους γύρω τους, κατασκευάζονται κυρίως από ξύλο και πηλό που αφθονούν στην περιοχή. Αργότερα εμφανίζεται η ανάγκη προστασίας των πεδινών οικισμών, οι οποίοι συμπύσσονται καλύπτοντας λιγότερο χώρο, είναι πυκνοκτισμένοι και προστατεύονται με περιβόλους, ενώ άλλοι ιδρύονται σε φυσικά οχυρές θέσεις¹⁵.

Η εικόνα αυτή εντάσσεται από τη σημερινή έρευνα σε ένα ήπιο κλιματικό περιβάλλον, καθώς στην Ελλάδα δεν αναγνωρίζονται δραστικές αλλαγές στη μορφολογία του εδάφους που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τον προϊστορικό άνθρωπο. Ωστόσο, στην διάρκεια της Νεολιθικής εποχής και ειδικότερα στην 6η και στην 5η χιλιετία συμβαίνουν ορισμένες μεταβολές στη γεωμορφολογία της ευρύτερης περιοχής, που επηρεάζουν αναμφισβήτητα την οικιστική δραστηριότητα όχι μόνο στη Θράκη, αλλά σε όλες τις παράκτιες περιοχές¹⁶. Αναφέρθηκε πιο πάνω, ότι με την έναρξη της μεταπαγετώνειας περιόδου περίπου από την 10η χιλιετία π.Χ., η θαλάσσια στάθμη βρισκόταν περίπου 50 μ. και αργότερα με την αρχή της νεολιθικής εποχής στην περιοχή (7η χιλιετία π.Χ.), περίπου 30 μ. χαμηλότερα από τη σημερινή. Αυτό σημαίνει ότι ο

---

13. Δεν συνοπλογίζονται τα σημεία στις εκβολές των ποταμών, όπου η παλαιά επιφάνεια καλύπτεται από προσχώσεις και όχι από τη θάλασσα.

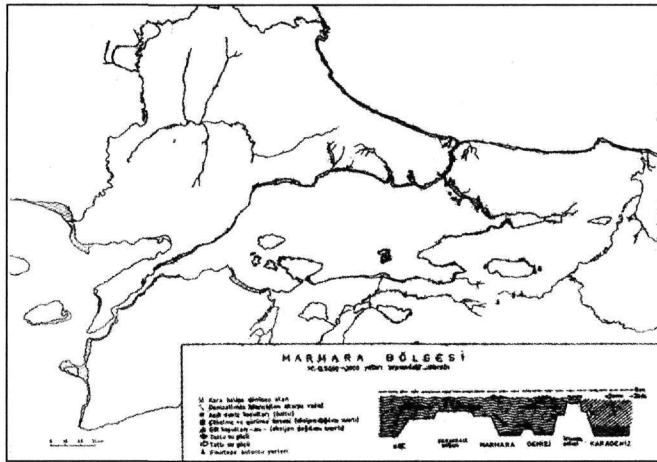
14. Σήμερα η διάρκειά της τοποθετείται περίπου μέχρι το τέλος της 4ης χιλιετίας πρβλ. Κ. Γαλλής, "Ο νεολιθικός κόσμος", στο Γ. Παπαθανασόπουλος (εκδ.), Νεολιθικός πολιτισμός στην Ελλάδα, Αθήνα 1996, 23-37.

15. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται στο τελευταίο στάδιο (5η-4η χιλιετία π.Χ.) στην περίοδο που ονομάζεται Χαλκολιθική και συμπίπτει με τη χρήση του μετάλλου και την ανάπτυξη του εμπορίου πρβλ. Η. Todorova, *The Eneolithic Bulgaria*, BAR 49, 1978.

16. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στον Εύξεινο Πόντο.

Βόσπορος δεν υπήρχε ακόμη (εικ. 4) και ότι ο Εύξεινος Πόντος δεν είχε συνδεθεί ακόμη με το Αιγαίο. Η στάθμη του Πόντου βρισκόταν πολύ χαμηλά και ο ίδιος δεν ήταν παρά μια μεγάλη λίμνη με ελάχιστα αλμυρό νερό -κατάλοιπο παλαιότερων συνθηκών-, καθώς σ' αυτόν εξέβαλαν μόνον οι μεγάλοι ποταμοί που μετέφεραν τα νερά από τους παγετώνες της Βόρειας Ευρώπης και της Ρωσίας που έλιωναν με ταχύτατο ρυθμό. Ωστόσο, οι πληροφορίες σχετικά με τη στάθμη των υδάτων του είναι αντιφατικές και την τοποθετούν στην αρχή της μεταπαγετώνιας περιόδου (περίπου 10000 π.Χ.) άλλες μεν στα -40 μ. και άλλες στα -100 μ. χαμηλότερα¹⁷.

Πριν περίπου 7,5 χιλιάδες χρόνια από σήμερα, δηλαδή περίπου στα 5.500 χρόνια π.Χ., όταν η θαλάσσια στάθμη έφθασε τα 30 μ. χαμηλότερα από τη σημερινή¹⁸, έγινε η σύνδεση του Αιγαίου πελάγους και του Ευξείνου Πόντου μέσω του Βοσπόρου (εικ. 6). Λόγω της διαφοράς ύψους στη στάθμη των δύο θα-

Εικ. 6 Η ακτογραμμή στην ανατολική Θράκη στο ισοβαθές των -20 μ. (από: M. Özdoğan 1985, εικ. 3)

λασσών η σύνδεση θα πρέπει να έγινε με πραγματικά εντυπωσιακό τρόπο. Το φαινόμενο αυτό μελέτησαν δύο αμερικανοί γεωλόγοι, ο W. Ryan & ο W. Pitman, οι οποίοι μάλιστα υποστηρίζουν, ότι εντόπισαν τον χώρο, όπου συνέβη ο κατακλυσμός του Νώε¹⁹. Περιγράφουν πολύ παραστατικά τον τρόπο

17. S. Erinc, "Changes in the Physical Environment in Turkey Since the End of the Last Glacial", στο W.C. Brice (Ed.), The Environmental History of the Near and Middle East Since the Last Ice Age, Academic Press London, N. York, San Francisco 1978, 95 και Ryan & Pitman, Noah's Flood, 1998, 118.

18. J.C. Kraft, I. Kayan, O. Erol 1982, fig. 4.

19. Σύμφωνα με τους αμερικανούς γεωλόγους W. Ryan και W. Pitman ο κατακλυσμός συνέβη στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου στα μέσα της 6ης χιλιετίας (περίπου τα 5550 π.Χ.), όταν αυτός μέσω του Βοσπόρου ενώθηκε με το Αιγαίο Πέλαγος και τη Μεσόγειο θάλασσα. Η άποψη αυτή παρουσιάστηκε στο βιβλίο τους Noah's Flood, εκδ. Simon & Schuster, New York 1998 και σε άρθρο σε

εισροής των υδάτων από το Αιγαίο μέσω της Προποντίδας και του Βοσπόρου στον Εύξεινο Πόντο. Σύμφωνα μάλιστα με τους υπολογισμούς τους (πλάτος και βάθος του Βοσπόρου, διαφορά στάθμης των δύο θαλασσών) υπολόγισαν, ότι μετά τη διάβρωση του πυθμένα του Βοσπόρου δημιουργήθηκε ένας τεράστιος καταρράκτης που μετέφερε τεράστιες ποσότητες αλμυρού νερού στον κλειστό μέχρι τότε Εύξεινο προκαλώντας άνοδο της στάθμης του περίπου 16 εκ. την ημέρα²⁰. Η διάρκεια αυτού του φαινομένου ήταν, κατά την άποψή τους, σύντομη, αλλά είχε τρομακτικές επιπτώσεις τόσο στον οικολογικό τομέα με την εισαγωγή αλμυρού νερού στο υφάλμυρο του Ευξείνου Πόντου, όσο και στον οικιστικό τομέα με τη μετακίνηση προς κάθε κατεύθυνση μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων που ζούσαν στα παράλια²¹. Στα νότια μετακινήθηκαν προς την ανατολική Τουρκία και από εκεί πέρασαν στη Μεσοποταμία, όπου η ανάμνηση αυτού του φαινομένου καταγράφηκε 2500 με 3000 χρόνια αργότερα στο έπος του Γκιλγκαμές και από εκεί μεταφέρθηκε πιθανότατα στην εβραϊκή θρησκεία και καταγράφηκε στην Παλαιά Διαθήκη.

Η αναπαράσταση του κατακλυσμού από τους Ryan και Pitman στο βιβλίο τους, αλλά κυρίως σε βιντεοταινία, είναι πραγματικά εντυπωσιακή²². Οι επιπτώσεις της σύνδεσης μιας θάλασσας και μιας (μέχρι τότε) λίμνης θα πρέπει όντως να ήταν μεγάλες τόσο στην πεδινή παραλιακή ζώνη όσο και στο οικόσυστημα, θα περίμενε κανείς, να υπάρχει όντως κάποια έντονη μεταβολή ή τέλος πάντων- κάποια ασυνέχεια στην διαρκή παρουσία και δράση του προϊστορικού ανθρώπου ιδιαίτερα στα πεδινά δυτικά και βόρεια παράλια του Ευξείνου Πόντου.

Επειδή οι επιπτώσεις που περιγράφονται, πλήττουν και τα ανατολικά παράλια της Θράκης, μια ιδιαίτερη αναφορά στις έρευνες αυτές είναι αναγκαία, έστω και με τον κίνδυνο παρέκκλισης από το κύριο θέμα. Θα ερευνηθούν λοιπόν οι πιθανές επιπτώσεις στους προϊστορικούς κατοίκους των περιοχών που επλήγησαν. Αυτό θα γίνει μέσα από μια περιληπτική παρου-

---

εφημερίδα (BHMA 8/3/98). Στην ίδια εφημερίδα (BHMA 19/4/98) υπήρξε αντίλογος και αναφέρθηκε η άποψη, ότι άνοδος της στάθμης του Εύξεινου Πόντου έγινε στην αρχή της μεταπαγετώνειας περιόδου, δηλ. περίπου 10.000 π.Χ..

20. W. Ryan, W. Pitman 1998, 160

21. W. Ryan, W. Pitman 1998, 188 κ. εξ.

22. Αντίθετα, η προσπάθειά τους να περιγράψουν τις επιπτώσεις του φαινομένου στους προϊστορικούς κατοίκους των παρευξείνιων περιοχών μπορεί να χαρακτηριστεί ατυχής.

σίαση της ζωής των κατοίκων της περιοχής στο διάστημα εξέλιξης του φαινομένου (6η χιλιετία π.Χ.), ώστε να διαπιστωθεί, εάν και πώς αντιδρούν οι άνθρωποι σε ένα τέτοιο φαινόμενο.

Στη διάρκεια της 6ης χιλιετίας ο προϊστορικός άνθρωπος στην περιοχή της νοτιανατολικής Ευρώπης, της Ανατολίας και των άλλων παρευξείνιων περιοχών βρισκόταν στο νεολιθικό στάδιο εξέλιξής του. Στις νοτιότερες μάλιστα, όπως στην Ελλάδα και τη Μ. Ασία, όπου άρχισε νωρίτερα, η νέα οικονομία είχε συμβάλει στο να αναπτυχθεί ένα αρκετά υψηλό πολιτιστικό επίπεδο με θαυμάσια δημιουργήματα τέχνης ιδιαίτερα στην ειδωλοπλαστική και στην αγγειοπλαστική. Με δεδομένη την προτίμηση εγκατάστασης κοντά σε μέρη που ήταν κατάλληλα για καλλιέργεια, πεδινές ήταν οι περιοχές, όπου στη διάρκεια της 6ης χιλιετίας αναπτύχθηκαν γνωστοί πολιτισμοί, όπως του Σέσκλου στη Θεσσαλία, του Hacilar στη νοτιοδυτική Μ. Ασία και του Καράνοβο στο ανατολικό τμήμα της Βαλκανικής, στην περιοχή της Βουλγαρίας. Λίγο βορειότερα, στην περιοχή της Ουκρανίας, ανατολικά από τον ορεινό όγκο των Καρπαθίων και μέχρι την Κασπία θάλασσα, το κλίμα ήταν σαφώς ψυχρότερο και δεν ευνοούσε στον ίδιο βαθμό την καλλιέργεια των πεδινών εκτάσεων. Εκεί οι άνθρωποι προσπαθούσαν ακόμη να καθιερώσουν την καλλιέργεια και να νικήσουν τις δύσκολες ακόμη κλιματικές συνθήκες. Είχαν περάσει και αυτοί στο νεολιθικό (παραγωγικό) στάδιο, χωρίς ωστόσο να φθάσουν το πολιτιστικό επίπεδο της νοτιότερης κλιματολογικής ζώνης. Έτσι, η εικόνα της περιοχής αυτής στη μέση περίπου της 6ης χιλιετίας, οπότε συνέβη η σύνδεση Αιγαίου και Ευξείνου Πόντου, παρουσιάζει σχετικά παλαιούς νεολιθικούς οικισμούς με άρρηκτη συνέχεια κατοίκησης σε όλη τη διάρκεια της χιλιετίας στην περιοχή της Ουκρανίας και νεοϊδρυμένους οικισμούς με πρόσφατη εισαγωγή του νεολιθικού τρόπου ζωής στις περιοχές κοντά στην Κασπία²³. Αντίθετα, τα νότια παράλια του Ευξείνου Πόντου (ακτές της βόρειας Τουρκίας) δεν αποτελούσαν πρώτο χώρο επιλογής για εγκατάσταση αυτήν την περίοδο, γιατί η περιοχή είναι ορεινή. Ως εκ τούτου οι πληροφορίες μας για την παρουσία του προϊστορικού ανθρώπου εκεί είναι ελάχιστες.

---

23. Για τους νεολιθικούς πολιτισμούς μεταξύ Καρπαθίων και Κασπίας θάλασσας βλ. D. Telegin, E. N. Titova "La Zone des Steppes" στο J. Kozlowski (Ed.), Atlas du Neolithique Europeen, Vol. 1 L'Europe Orientale, ERAUL 45, Liege 1993, 463-494.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό, ότι από την άποψη των αρχαιολογικών ευρημάτων που σχετίζονται με την κατοίκηση και την ανθρώπινη δραστηριότητα γενικότερα, δεν στοιχειοθετείται μια τόσο μεγάλη καταστροφή στα παράλια - ιδιαίτερα τα βόρεια και τα δυτικά - του Ευξείνου Πόντου στο μέσον της 6ης χιλιετίας, όπως παρουσιάζεται από τους γεωλόγους Ryan και Pitman²⁴. Επομένως, είναι εξαιρετικά δύσκολο από αρχαιολογική άποψη να γίνει αποδεκτό το συμπέρασμα, στο οποίο κατέληξαν οι δύο αμερικανοί γεωλόγοι, ότι ο κατακλυσμός συνέβη στον Εύξεινο Πόντο και οδήγησε σε μαζική μετακίνηση μεγάλες ομάδες ανθρώπων.

Η αδυναμία της αρχαιολογικής έρευνας να εντοπίσει τις επιπτώσεις ενός αναμφισβήτητου γεγονότος, όπως αυτό της σύνδεσης Αιγαίου και Ευξείνου Πόντου μέσω του Βοσπόρου στο μέσον της 6ης χιλιετίας π.Χ.²⁵, δεν μπορεί παρά να οδηγήσει έναν αρχαιολόγο στην επανεξέταση των αποτελεσμάτων των Ryan και Pitman με το ερώτημα, εάν οι μεταβολές που σημειώθηκαν ήταν πραγματικά τόσο έντονες και οι επιπτώσεις στους ανθρώπους τόσο δραματικές, όσο περιγράφονται και εάν συνέβησαν την χρονική περίοδο στην οποία τοποθετούνται²⁶.

Αρχίζοντας από το Αιγαίο διαπιστώνει κανείς, ότι η στάθμη της θάλασσας στη διάρκεια της 6ης χιλιετίας, σύμφωνα με γεωλογικές έρευνες στην περιοχή της Τροίας στην είσοδο των Δαρδανελίων, βρισκόταν περίπου 30 μ. χαμηλότερα από τη σημερινή με τάση ανόδου²⁷. Στο διάγραμμα της εικ. 5 η άνοδος αυτή φαίνεται να διακόπτεται περίπου στο μέσον της χιλιετίας για να ακολουθήσει αμέσως μετά νέα ανοδική πορεία²⁸. Αν η στασιμότητα της θαλάσ-

---

24. Οι όποιες μεταβολές παρατηρούνται από την αρχαιολογική έρευνα, συνέβησαν αργότερα, προς το τέλος της 6ης χιλιετίας, όταν στη Μ. Ασία και στον ελλαδικό χώρο σημειώθηκαν πολιτιστικές αλλαγές που σχετίζονται με την δύση παλαιών πολιτισμών και την εμφάνιση νέων. Βορειότερα στην κοιλάδα του ποταμού Έβρου (Μαρίτσα) στη Βουλγαρία, οι όποιες μεταβολές σημειώνονται την ίδια περίοδο αφορούν την εξέλιξη ήδη εγκατεστημένων ομάδων και δεν δηλώνουν κάποια διακοπή ή ασυνέχεια. Οι αλλαγές αυτές στις παραπάνω περιοχές δεν μπορούν να σχετίζονται με τον Κατακλυσμό, καθώς απέχουν αρκετά από άποψη χρόνου και τόπου και θα πρέπει να αποδοθούν μάλλον σε άλλους παράγοντες.

25. Σύμφωνα με βαθμολογημένες ραδιοχρονολογήσεις βλ. W. Ryan, W. Pitman 1998, 149.

26. Στην προσπάθεια αυτήν θα συνεκτιμηθούν κάποια παλαιότερα γεωλογικά δεδομένα που προέκυψαν από έρευνες άλλων (αμερικανών και τούρκων) γεωλόγων ήδη από τη δεκαετία του 70.

27. J.C. Kraft, I. Kayan, O. Erol 1982, fig. 4.

28. Η άνοδος της θαλάσσιας στάθμης οφείλεται στη συνεχή αύξηση της θερμοκρασίας και στο λιώσιμο των παγετώνων, φαινόμενο που άρχισε μετά την 10η χιλιετία, όταν κλιματολογικά έγινε η μετάβαση στη μεσοπαγετώνεια περίοδο, η οποία διαρκεί ακόμη και σήμερα.

σιας στάθμης στο Αιγαίο οφείλεται στην εισροή υδάτων στον Εύξεινο Πόντο, τότε ίσως έχουμε μια πρώτη ένδειξη του συμβάντος.

Με την στάθμη της θάλασσας στην Προποντίδα να βρίσκεται και αυτή στα -30 μ. ο Βόσπορος την περίοδο αυτή εμφάνιζε την εικόνα ενός στενού ξηράς, το μεγαλύτερο τμήμα του οποίου διέρρευε ένας μικρός ποταμός που άρχιζε περίπου από τον σημερινό Κεράτιο κόλπο και χυνόταν στον Εύξεινο Πόντο²⁹. Ουσιαστικά δηλαδή, η πραγματική ξηρά που υπήρχε μεταξύ Προποντίδας και Ευξείνου Πόντου ήταν μια λεπτή ζώνη στο νότιο τμήμα του Βοσπόρου (ακριβώς εμπρός από το ναό της Αγίας Σοφίας) πλάτους λιγότερο των 3 χλμ. Επομένως εδώ θα πρέπει να συνέβη η σύνδεση, όταν ο στενός ισθμός καλύφθηκε από τα νερά της Προποντίδας. Στο υπόλοιπο τμήμα του Βοσπόρου η παρουσία του ποταμού διευκόλυνε τη σύνδεση³⁰. Με τη στάθμη της Προποντίδας ελαφρά υψηλότερη από εκείνη του ποταμού που έρεε στον Εύξεινο Πόντο, θα μπορούσε κανείς να επανεξετάσει την ποσότητα υδάτων που εισέρεε σ' αυτόν λαμβάνοντας βέβαια υπόψη του και την διάβρωση που ακολούθησε την σύνδεση.

Την ίδια περίοδο (6η χιλιετία π.Χ.) η στάθμη του Ευξείνου Πόντου βρισκόταν, κατά τους Ryan και Pitman, περίπου 110-120 μ. χαμηλότερα από τη σημερινή με αποτέλεσμα ο καταρράκτης που δημιουργήθηκε από τον Βόσπορο να έχει ύψος 100 μ. περίπου³¹. Ωστόσο, σύμφωνα με το διάγραμμα της εικόνας 5, θα πρέπει να αφαιρεθούν 30 μ. και όχι μόνο 15 μ. Αν μάλιστα δεχθούμε την άποψη των Τούρκων γεωλόγων που προκύπτει από έρευνες στα νότια παράλια του Πόντου, ότι η επιφάνεια των υδάτων του Πόντου ήταν μόνο 40 μ. περίπου χαμηλότερα από τη σημερινή³², τότε η εικόνα ενός καταρράκτη ύψους περίπου 100 μ. και εκατοντάδες φορές μεγαλύτερου από τον Νιαγάρα, όπως τον παρουσιάζουν οι Ryan και Pitman, αλλάζει ριζικά και μετατρέπεται σε έναν πολύ μικρότερο. Αυτές οι διαπιστώσεις μας οδηγούν

---

29. W. Ryan, W. Pitman 1998, εικ. στη σελ. 158

30. Στη σημερινή του μορφή ο Βόσπορος στο νότιο τμήμα του, όπου αρχικά ο ισθμός, έχει βάθος περίπου 30 με ένα στενό όρυγμα βάθους περίπου 50 μ. στο κέντρο του, το οποίο ασφαλώς προήλθε από την ισχυρή διάβρωση κατά τη σύνδεση.

31. Το 5600 π.Χ. υπολογίζουν τη στάθμη του Ευξείνου Πόντου στα 350 πόδια χαμηλότερα από τον Βόσπορο και την στάθμη των ωκεανών 50 πόδια χαμηλότερα από τη σημερινή βλ. W. Ryan, W. Pitman 1998, 157.

32. Erinc 1978, 95

ασφαλώς σε διαφορετικούς υπολογισμούς από εκείνους των αμερικανών γεωλόγων σχετικά με την ποσότητα εισροής των υδάτων και τη χρονική διάρκεια της εξομείωσης της στάθμης των δύο θαλασσών. Δεν αλλάζει όμως αυτό το ίδιο το γεγονός.

Έτσι φθάνουμε στο κρισιμότερο ερώτημα, στο οποίο πραγματικά αξίζει να αναζητηθεί μια απάντηση: πόση έκταση ξηράς κάλυψε η άνοδος της θαλάσσιας στάθμης στον Εύξεινο Πόντο μετά από την ένωσή του με το Αιγαίο Πέλαγος; Σύμφωνα με τους Ryan και Pitman καλύφθηκε η ξηρά από το ισοβαθές των -100 μ. μέχρι αυτό των -15 μ. περίπου, καθώς, σύμφωνα με τις έρευνές τους, αυτά ήταν τα βάθη του Ευξείνου και της Προποντίδας αντίστοιχα³³. Ωστόσο, σύμφωνα με μετρήσεις σε κοντινότερη περιοχή προς τον Πόντο, την Τρωάδα, η στάθμη του Αιγαίου βρισκόταν στα -30 μ. και με την εισροή υδάτων από τον Βόσπορο η στάθμη στον Εύξεινο Πόντο ανέβηκε μόνο μέχρις αυτό το ισοβαθές³⁴. Ακολουθώντας το στην εικόνα 7 διαπιστώνει κανείς εύκολα, ότι οι αλλαγές που υπέστησαν τα νότια και ανατολικά παράλια του Ευξείνου Πόντου, ήταν -λόγω του ορεινού εδάφους- ελάχιστες. Στα βόρεια η Αζοφική θάλασσα, το βάθος της οποίας δεν υπερβαίνει τα 6-7 μ. δεν είχε δημιουργηθεί. Δυτικότερα, στα παράλια της Ουκρανίας, ένα πολύ μεγάλο τμήμα πάνω από το ισοβαθές των -30 μ. εξακολουθούσε να είναι ξηρά. Στην περιοχή των εκβολών του Δούναβη η εικόνα είναι ασαφής λόγω των προσχώσεων και στα δυτικά παράλια, στη Βουλγαρία, η ζώνη ξηράς που καλύφθηκε έχει μικρό πλάτος. Ουσιαστικά δηλαδή, η μεγαλύτερη έκταση που καλύφθηκε είναι μια πεδινή ζώνη στα βορειοδυτικά (περιοχή Ουκρανίας και Βουλγαρίας). Η διαφορά από τα σημερινά παράλια ή ακόμη και από το ισοβαθές των 15 μ. των Ryan και Pitman είναι πολύ μεγάλη.

Με αυτά τα δεδομένα το φαινόμενο που χαρακτηρίζεται από τους Ryan και Pitman ως “Κατακλυσμός” κάλυψε μόνο ένα μικρό τμήμα (το 1/4 περίπου) της έκτασης που υπολόγισαν. Οι επιπτώσεις στους κατοίκους της περιοχής ήταν μικρές και επομένως μη ανιχνεύσιμες από την αρχαιολογική έρευνα³⁵.

Μετά από αυτές τις διαπιστώσεις και αποστασιοποιούμενοι από τις πραγματικά εντυπωσιακές περιγραφές των Ryan και Pitman, μια πιο ήπια

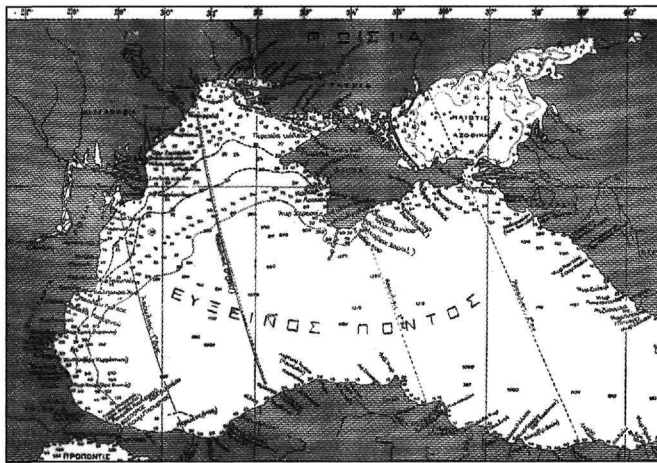
33. W. Ryan, W. Pitman 1998, 157, όπου οι μετρήσεις αναφέρονται σε πόδια, 350 και 50 αντίστοιχα.

34. J.C. Kraft, I. Kayan, O. Erol 1982, fig. 4.

35. Πολύ μικρότερες από εκείνες που αναφέρονται από τους αμερικανούς γεωλόγους

προσέγγιση οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι η σύνδεση Αιγαίου και Ευξείνου συνέβη περίπου στο μέσον της 6ης χιλιετίας, όπως προκύπτει από τρεις διαφορετικές μετρήσεις³⁶. Αναμφίβολα πρόκειται για ένα σημαντικό φαινόμενο, χωρίς, ωστόσο, εκείνες τις επιπτώσεις στους ανθρώπους που αναφέρουν οι Ryan και Pitman. Επομένως είναι μάλλον δύσκολο να δεχθεί κανείς αβασάνιστα την άποψή τους, ότι ο κατακλυσμός που υπάρχει στις μυθολογίες των λαών όλου του κόσμου, αναφέρεται στο τοπικό φαινόμενο της σύνδεσης Αιγαίου και Ευξείνου Πόντου στο μέσον της 6ης χιλιετίας π.Χ.

Αναζητώντας μια απάντηση στο ερώτημα, εάν και πότε έγιναν κάποιες σημαντικές μεταβολές που να επηρέασαν πραγματικά τους προϊστορικούς ανθρώπους στην περιοχή, πρέπει να εξετάσουμε τι συνέβη μετά τη σύνδεση Αιγαίου και Ευξείνου Πόντου. Έχει διαπιστωθεί³⁷, ότι η θαλάσσια στάθμη συνέχισε να ανεβαίνει με αυξανόμενη ταχύτητα. Στη διάρκεια μάλιστα της 5ης χιλιετίας έγινε ραγδαία και σε διάστημα λιγότερο της χιλιετίας (5000-4200 π.Χ.) ανυψώθηκε ταχύτατα κατά 20 μ. ή 2 μ. ανά αιώνα (εικ. 5). Ανάλογη ραγδαία άνοδο θα πρέπει να υπολογίζει κανείς και στον Εύξεινο Πόντο. Στην διάρκεια της 5ης χιλιετίας θα πρέπει να καλύφθηκε μεγάλο τμήμα της περιοχής της Ουκρανίας. Περίπου στη μέση της ίδιας χιλιετίας άρχισε να δημιουργείται η Αζοφική θάλασσα, όταν το ύψος των υδάτων έφθασε στα 6-7 μ. Στα ανατολικά και νότια παράλια του Ευξείνου το ορεινό του εδάφους δεν επέτρεπε πυκνή κατοίκηση. Μέχρι το τέλος της χιλιετίας (περίπου 4200-4000 π.Χ.) δημιουργήθηκε η σημερινή ακτογραμμή στις περιοχές αυτές (εικ. 7).

Εικ. 7 Ο Εύξεινος Πόντος και τα ισοβαθή των -100μ. (με στικτή γραμμή), των -30μ. και -20μ. (με διακεκομμένη γραμμή)

36. Ραδιοχρονολόγηση οστρέων από τον Εύξεινο Πόντο, βάθος Βοσπόρου και καμπύλη θαλάσσιας στάθμης από την Τρωάδα.

37. Από έρευνες στην περιοχή της Τρωάδας, Β. Αιγαίο, J.C. Kraft, I. Kayan, O. Erol 1982, fig. 4.

Η προσαρμογή των ανθρώπων στις επιπτώσεις αυτού του φαινομένου δεν ήταν παντού το ίδιο επιτυχής. Στις περιοχές της Ρουμανίας και της Μολδαβίας η κατοίκηση είναι συνεχής και δεν φαίνεται να επηρεάζεται από την άνοδο της θάλασσας. Αυτό τουλάχιστον συμπεραίνεται από τη δημιουργία του μεγάλου πολιτιστικού κύκλου Cucuteni-Tripolje που αναπτύχθηκε στην 5η και συνεχίστηκε στην 4η χιλιετία π.Χ., δηλ. παράλληλα με το φαινόμενο της ανόδου της θαλάσσιας στάθμης³⁸. Συνέχεια στην κατοίκηση παρατηρείται και στην περιοχή της Ουκρανίας³⁹. Αντίθετα, στα ανατολικά παράλια της Θράκης, περί το τέλος της 5ης χιλιετίας (4200-4000 π.Χ.) διαπιστώνεται απότομη διακοπή του χαλκολιθικού πολιτισμού Βάρνα, γνωστού από το περίφημο νεκροταφείο με τα εντυπωσιακά χρυσά ευρήματα⁴⁰.

Με τη στάθμη της θάλασσας να ανεβαίνει ταχύτατα σε σύντομο χρονικό διάστημα, δεν επλήγησαν μόνον τα παράλια του Ευξείνου αλλά και του Αιγαίου με αποτέλεσμα να διαπιστώνονται φαινόμενα ασυνέχειας και αλλαγών στην ανθρώπινη παρουσία. Έτσι, στην αρχή της 5ης χιλιετίας παρατηρείται στη Μ. Ασία ένα διάστημα εξαιρετικά περιορισμένης κατοίκησης και στη συνέχεια αναπτύχθηκε ο πολιτισμός του Beycesultan με χαρακτήρα εντελώς διαφορετικό από τον προηγούμενο στον ίδιο χώρο πολιτισμό του Hacilar. Στον ελλαδικό χώρο μετά από μια περίοδο αναζήτησης, αναπτύχθηκε ο πολιτισμός του Διμηνίου που διαφέρει σημαντικά από τον προηγούμενο πολιτισμό του Σέσκλου και διακόπηκε σχεδόν απότομα ακολουθούμενος από τον επίσης διαφορετικό πολιτισμό του Ραχμανίου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαπίστωση, ότι στα παράλια της αιγαιακής Θράκης απουσιάζουν οικισμοί παλαιότεροι από το δεύτερο μισό 6ης χιλιετίας π.Χ. Εν μέρει η απουσία αυτή θα πρέπει να αποδοθεί στην κάλυψή τους από τη θάλασσα⁴¹.

Εκτός από τις επιπτώσεις στη διαμόρφωση των παραλίων, η εισροή θαλάσσιου ύδατος θα πρέπει να προκάλεσε σημαντικές μεταβολές στον θαλάσσιο

---

38. Η περιοχή έχει περάσει στην Χαλκολιθική εποχή βιβλ. D. Monah, F. Monah, Cucuteni. Ο τελευταίος μεγάλος χαλκολιθικός πολιτισμός της Ευρώπης (κατάλογος έκθεσης), Θεσσαλονίκη 1997.

39. Όπου όμως εξακολουθούν να βρίσκονται στο νεολιθικό στάδιο παραγωγής βλ. D. Telegin, E. N. Titova 1993, 466 κ. εξ.

40. H. Todorova, "Probleme der Umwelt der praehistorischen Kulturen zwischen 7000 und 100 v. Chr.", υπό έκδοση.

41. Σημαντική είναι και η επίδραση των προσχώσεων από τα κοντινά βουνά και τους ποταμούς Νέστο και Έβρο.

πλούτο του Ευξείνου Πόντου, καθώς τα νερά του γίνονται πιο αλμυρά. Οι επιπτώσεις στα είδη ψαριών που ζούσαν εκεί, θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο ειδικότερης έρευνας. Επιπτώσεις θα πρέπει να υπάρχουν και στην Προποντίδα, όπου εισρέει γλυκό νερό από τον Εύξεινο Πόντο. Είναι χαρακτηριστικό, ότι οι θέσεις που κατοικούνται στο β' μισό της 6ης χιλιετίας, είναι σε κάποια απόσταση από τα παράλια, προφανώς γιατί έχει επηρεαστεί το θαλάσσιο οικολογικό σύστημα⁴².

Γενικά, στη διάρκεια της 5ης και μέχρι το πρώτο μισό της 4ης χιλιετίας συμβαίνουν πολλές μεταβολές που καλύπτουν όλο το φάσμα δραστηριότητας του προϊστορικού ανθρώπου και παρατηρούνται σε ευρύτατο γεωγραφικό χώρο που απλώνεται από τη Μεσοποταμία μέχρι τη ΝΑ Ευρώπη⁴³. Σε κάθε περιοχή (Μ. Ασία κ.α.) οι μεταβολές αυτές αφομοιώνονται με διαφορετικό τρόπο, με επιτυχέστερο στη Μεσοποταμία, όπου σύντομα θα οδηγήσουν (από τη μέση της 4ης χιλιετίας π.Χ.) στην ανάπτυξη του πρώτου υψηλού πολιτισμού (Uruk). Λίγο αργότερα (3η χιλιετία π.Χ.) θα ακολουθήσει η δημιουργία του έπους του Γκιλγκαμές, όπου περιγράφεται ο Κατακλυσμός⁴⁴. Το ερώτημα που τίθεται είναι, ποιο από τα τρία φαινόμενα κατάκλυσης της ξηράς από θάλασσα χaráχθηκε στη μνήμη των ανθρώπων ως Κατακλυσμός και έχει καταγραφεί στο έπος: της μετάβασης από την παγετώνια στη μεταπαγετώνια περίοδο την 10η χιλιετία, της ένωσης Αιγαίου και Ευξείνου Πόντου στην 6η χιλιετία που υποστηρίζουν οι Ryan και Pitman ή της ταχείας ανόδου της στάθμης στην 5η-4η χιλιετία; Κατά την ταπεινή γνώμη του γράφοντα θα πρέπει να είναι το φαινόμενο της 5ης-4ης χιλιετίας γιατί (α) είναι το τελευταίο επεισόδιο μεγάλης ανόδου της θαλάσσιας στάθμης, (β) έπληξε τα παράλια όλου του κόσμου και (γ) χρονικά βρίσκεται πλησιέστερα στον χρόνο καταγραφής του (3η χιλιετία π.Χ.).

Συνεχίζοντας τη διαδρομή στο χρόνο, περίπου στο τέλος της 4ης χιλιετίας η θερμοκρασία στην περιοχή της Μεσογείου σταθεροποιείται στα σημερινά

---

42. Ozdogan 1985, 154

43. Ιδιαίτερα η 4η χιλιετία είναι μία περίοδος που προβληματίζει έντονα τους ερευνητές της Προϊστορίας. Κατά την άποψη του γράφοντα αποτελεί τους "σκοτεινούς χρόνους" της Προϊστορίας, αν λάβουμε υπόψη, ότι η Εποχή του Σιδήρου, στην οποία αποδίδεται ο όρος ανήκει πλέον στην Πρωτοϊστορία.

44. Το κεφάλαιο της περιγραφής του Κατακλυσμού θα πρέπει να προϋπήρχε και να εντάχθηκε στο έπος πρβλ. Ν. Κ. Σάνταρς, Το έπος του Γκιλγκαμές, Εκδόσεις Κατσαντώνη, Αθήνα 1977, 20 κ.εξ.

της επίπεδα. Το κλίμα είναι πλέον πιο υγρό και ψυχρό από πριν. Η περίοδος αυτή συμπίπτει, όχι τυχαία, με την αρχή της εποχής του Χαλκού, μιας εποχής της Προϊστορίας που θα δώσει στην περιοχή (και στην Ελλάδα) τους πρώτους μεγάλους πολιτισμούς. Τα παράλια της αιγαιακής Θράκης ταυτίζονται πλέον με τα σημερινά και οι μόνες μεταβολές που παρουσιάζονται στη συνέχεια σχετίζονται με τις προσχώσεις των μεγάλων και μικρών ποταμών.

Στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού, που καλύπτει σε γενικές γραμμές την 3η χιλιετία π.Χ., οι οικισμοί στην αιγαιακή Θράκη ακολουθούν τις ίδιες αρχές οργάνωσης, όπως στη Νεολιθική εποχή, καθώς αποτελούν ακόμη απλές αγροτικές εγκαταστάσεις. Επιλέγονται φυσικά προστατευμένοι χώροι κοντά σε νερό, (ποταμούς ή πηγές) σε κοντινή απόσταση από τα καλλιεργούμενα χωράφια. Η μακροχρόνια κατοίκηση και οι αλληπάλληλες ανοικοδομήσεις στον ίδιο χώρο δίνουν στους οικισμούς τη μορφή τούμπας που αποτελεί το κύριο γνώρισμα αυτής της περιόδου. Τα σπίτια εξακολουθούν να κατασκευάζονται από ξύλο και πηλό και είναι απλά στη δομή τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στη Σαμοθράκη, ακολουθείται η αιγαιακή τεχνική που χρησιμοποιεί πέτρες⁴⁵. Για ένα διάστημα 200-300 χρόνων, μέχρι δηλ. το 1600 π.Χ., δεν έχουμε πληροφορίες για οικισμούς στην περιοχή. Ίσως να οφείλεται στην ελλιπή ακόμη έρευνα. Ωστόσο, το κενό αυτό χαρακτηρίζει και την Μακεδονία.

Στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού, δηλ. μέχρι το 1100 περίπου π.Χ., οι οικισμοί βρίσκονταν σε ορεινές, ημιορεινές περιοχές, αλλά και στα παράλια⁴⁶. Πολιτιστικά η αιγαιακή Θράκη είχε μεγαλύτερη επαφή με την ανατολική Μακεδονία και λιγότερο με τον Βορρά. Άμεση επαφή με τον μυκηναϊκό κόσμο δεν έχει ακόμη εντοπισθεί, θα πρέπει, ωστόσο, να υπήρχε, ίσως μέσω της Θάσου και της ανατολικής Μακεδονίας. Η επιλογή της περιοχής της αιγαιακής Θράκης για τον αποικισμό των Ελλήνων αργότερα, προϋπέθετε γνώση αυτών των περιοχών ήδη από πολύ παλιότερα.

Στην Πρώιμη εποχή του Σιδήρου που αρχίζει περίπου στα 1100 π.Χ., οι κάτοικοι της περιοχής εξακολουθούν να είναι κτηνοτρόφοι και γεωργοί. Σύμφωνα με αρχαιολογικά δεδομένα, την περίοδο αυτήν ένα θρακικό φύλο από τις εκβολές του Δούναβη και τα θρακικά παράλια του Ευξείνου μετακινήθηκε προς Νότο. Ίχνη του βρίσκουμε στην αιγαιακή Θράκη αλλά και στην

---

45. Δ. Μάτσας, "Μικρό Βουνί Σαμοθράκης. Μια προϊστορική κοινότητα", *Ανθρωπολογικά* 6 1984, 73-94.

46. Δ. Τριαντάφυλλος, "Αρχαία Θράκη", στο ΘΡΑΚΗ, Αθήνα 1994, 35-97.

7η πόλη της Τροίας (Troja VII) μετά την μυκηναϊκή παρουσία⁴⁷. Οι κάτοικοι της αιγαιακής και της λοιπής Θράκης αναφέρονται πλέον στα ομηρικά έπη και στην ελληνική μυθολογία. Οι Θράκες είναι σύμμαχοι των Τρώων. Θράκες είναι οι Κίκονες που φιλοξένησαν και στη συνέχεια συγκρούστηκαν με τον Οδυσσέα, θράκας είναι και ο βασιλιάς Διομήδης, τα άγρια άλογα του οποίου απετέλεσαν έναν από τους άθλους του Ηρακλή. Κατοικούν σε ακροπόλεις, όπως ονομάζονται οι φυσικά προστατευμένες κορυφές υψωμάτων⁴⁸. Οι περίβολοι περικλείουν λίγα σπίτια και πολύ ελεύθερο χώρο. Τα σπίτια είναι λιθόκτιστα, τετράπλευρα ή και αψιδωτά. Λιθόκτιστοι είναι και οι περίβολοι οι οποίοι σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν μνημειακές πύλες.

Οι πρώτοι έλληνες άποικοι που έφθασαν στην περιοχή της ανατολικής Μακεδονίας και της αιγαιακής Θράκης τον 7ο αι. π.Χ. αντίκρισαν μια περιοχή κατάφυτη, με πυκνά δάση, ψηλά βουνά αλλά και αφιλόξενους κατοίκους. Εγκαθίστανται αρχικά στη Θάσο (680 π.Χ.) και από εκεί προσπαθούν να διεισδύσουν στην ενδοχώρα, όπου κυριαρχούν οι αφιλόξενοι Θράκες. Ιδρύουν αποικίες, ποτέ όμως δεν προχωρούν βαθύτερα στην ενδοχώρα, περισσότερο απ' όσο είναι αναγκαίο. Η στενή επαφή Ελλήνων και Θρακών αρχίζει. Ωστόσο, αυτό είναι ένα άλλο επεισόδιο της Ιστορίας που δεν σχετίζεται με τη γεωμορφολογία και την προϊστορική κατοίκηση.

---

47. Όπως αμφορείς με κερατοειδείς αποφύσεις βλ. και Δ. Τριαντάφυλλος, "Αρχαία Θράκη", στο ΘΡΑΚΗ, Αθήνα 1994, 35-97.

48. π.χ. Άγιος Γεώργιος Μαρώνας βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, "Αρχαία Θράκη", στο ΘΡΑΚΗ, Αθήνα 1994, 35-97.